

A közreadók jegyzete

A szöveg, amelyet Tábor Béla *Bevezető fejezetek a valóság őstörténetébe* című művéből itt közreadunk, a műnek abba a nagyobb egységébe tartozik, amely az európai szellem történetében Anselmus és Nietzsche között zajló evidencia-váltást vizsgálja.¹ Közöljük e rész bevezetőjét, majd az Anselmust és Nietzschét összevető fejezet egy hosszabb részletét.

Tábor Béla nem valamilyen historikus vagy tudományos érdeklődésből foglalkozik ezzel a „szuper-paradigmaváltással”, hanem hogy mélyebben megértse és megértesse „a harmadik évezred küszöbének szellemi vajúdását”.

Az *Őstörténet* egyik fő célja „a harmadik évezred küszöbének szellemi helyzetét jellemző evidencia-váltás” leírása. Természetesen a leírás – és az ettől elválaszthatatlan értelmezés – nem független magának az evidencia-váltásnak a folyamatától, vagyis attól, amit leír. Nem is lehet független, hiszen az, aki leírja, maga is az evidencia-váltás kellős közepén, annak eddigi legdrámaibb fázisában él. Ám ha ez lenne a legtöbb, amit erről a leírásról állítunk, akkor a *történelem autonómiájába vetett hittel* azonosítanánk magunkat. A történelem autonómiájába vetett hit² azonban Tábor Béla szerint – mint ezt a kinyilatkoztatás első mondatának („aki kihoztalak téged ...”) elemzése kapcsán hangsúlyozza – minden ateizmus (és nihilizmus) forrása,³ s ezért – mint kvázi bálványt – alapfeladatának tartja rombolni.

Tábor Béla tehát a leírás feladatára abban a tudatban vállalkozik, hogy minél közelebb jut az evidencia-váltás mélyén izzó kérdésekhez, minél mélyebben átszemélyesíti azokat és minél tagoltabban leírja azokat a közvetítő láncszemeket, amelyekeken keresztül ez az evidencia-váltás a *személyiségi magra*, az „identifikációs drámára” vonatkoztatható, a leírás annál inkább képes *hatni* ennek az evidencia-váltásnak az irányára.

Mindezt annak a módszertani elvének az alapján teszi, amelyet a preszókratikus szemináriumaihoz írott jegyzetekben így fogalmaz meg: „a meddő historizálást (...) akkor kerülhetjük el, ha a múltat összekötjük a jelennel. Ez nem két történeti pont összekötése, nem párhuzamvonás, hanem trinitárius szerkezetű – formailag tehát hármass szerkezetű – lényegkutatás. Az adott történelmi fázis lényegbeli centrumát a jelen problematikájának lényegbeli centrumával kell összekötni, mégpedig nem „unvermittelt” (...), hanem mindkét csomópontot közös centrumukra vonatkoztatva: magának a létnek és valóságnak – a lét és valóság dialektikus kapcsolatának – szerkezetén mérve. A spekulatív kutatás akkor produktív, ha kellő intenzitással tudomásul képes venni, hogy ez a centrum szerkezet egyszerre abszolút és perspektivisztikus.”⁴ Tábor Béla Anselmus istenbizonyítékában és Nietzsche istenkísértésében az evidencia-váltás két legfontosabb közvetítő láncszemét, „közös centrumukra vonatkoztatható” „csomópontját” látja, mert ezek – részben manifeszt, részben latens – tartalmában fókuszálódnak ennek az evidencia-váltásnak az erővonalai.

Ha tehát az Anselmustól, az ő istenértévtől Nietzschéig vezető folyamat valóban az evidencia-váltás sokszálú, bonyolult történésorának rejtett tengelyét rajzolja ki, akkor annak a *megértése*, ami Anselmusnál, illetve Nietzschénél történik, és annak a *megértése*, ami az egyiktől a másikig vezet, egyben magát ezt az evidencia-váltást is formálja.

A leírásnak deklarált célján, az új ezredfordulón érlelődő evidencia-váltás megértésén kívül van tehát egy kimondatlan, de tudatos célja is. Előkészíteni egy olyan „történelmi pillanatot”, amelyben „a logosz találkozik a történelemmel”, „kilendíti viszonylag egyenes vonalú, inerciális mozgásából (...) és befordulásra kényszeríti”.⁵ Előkészíteni – ennél többről nem lehet szó. Ám az idézett hely úgy folytatódik, hogy „krisztiánusnak lenni annyi, mint *most* aión-fordulón élni”. Ennek alapján joggal kérdezhetjük, hogy ha az aión-forduló olyan pillanat, amelyben a logosz találkozik a történelemmel, akkor nincs-e ellentmondás a „*most* az aión-fordulón élés” és egy történelmi pillanat *előkészítése* között? Van – ez az ellentmondás azonban alighanem éppen a logosz történelemhez való viszonyának és az ember szellemi létezésének egyik alapellentmondása. Az ember, az emberi

1 A mű első fejezete a *Szabó Lajosról* című tanulmány, l. Tábor Béla, *Személyiség és logosz*, Balassi, 2003. 27-76. Ebben a fejezetben is foglalkozik Anselmus istenértévtel. Másrészt Anselmusnak döntő jelentőséget tulajdonít a logosz-gondolat kibomlásában, l. *A biblicizmus két hangszálya*, in *Id. mű*, 203skk.

2 Vö. Tábor Béla *A történelem mértékegysége* c. tanulmányával in *Uő.*, *Id. mű* 117 skk.

3 L. *A zsidóság két útja*, 2. kiad. Pesti Szalon, 1990. 118sk.

4 *Jegyzetek a preszókratikus szemináriumokhoz* [kézirat.]

5 Vö. *Szabó Lajosról*, in *Személyiség és Logosz*, 72.

közösség feladata pedig éppen ennek az ellentmondásnak a feloldása. *Most* az aión-fordulón élni nem is lehet másképp, mint minden erőfeszítésünket egy ilyen, a történelmet befordulásra kényszerítő pillanat előkészítésére irányítva. „Az aión-forduló csupa feszülő várakozás: olyan – természetesen időtartamtól független – pillanat, amelyben *most, a jelenben* a jövő feszül és nincs is más tartalma, mint ez a jelenben feszülő jövő.” Másrészt „elgondolni valamit (...) annyit jelent, mint múltjában szétszórt (és esetleg: jövőjében lebegő) lét-mozzanatait *jelenünkbe gyűjteni*: tehát nemcsak a múltból a jelenbe, hanem az *ő* múltjából a *mi* jelenünkbe.”⁶ Az *Őstörténet* célja szabadabbá tenni az utat, hogy *ebből* a kettős perspektívából láthassuk be létünket és formálhassuk magunkat, közösségünket és történelmünket.

Az itt közreadott szövegrész nyitó bekezdésében Tábor Béla szándékosan pontatlanul idézi Nietzschét. Természetesen jól ismerte Nietzsche műveit, és tudta, hogy Nietzsche kérdése a *Zarathustrában* nem úgy hangzik, hogy „ha volna Isten, hogyan bírhatnám ki, hogy nem én vagyok az?”, hanem így: „ha volnának Istenek, hogyan bírhatnám ki, hogy én nem vagyok Isten?”. Ám – amint írja is – nem az istenbizonyítékok manifeszt tartalma érdekelte, hanem „az, ami bennük a harmadik évezred küszöbének szellemi vajúdása felé mutat.” Márpedig Nietzsche egész életműve centrumában *nem az „Istenek”*, hanem a *Biblia Istene* elleni harc állt. Ezért tartotta nemcsak jogosnak, hanem Nietzsche mondanivalójával adekvátnak kérdését a Biblia Isteneire vonatkoztatni.⁷ Nietzsche számára elfogadhatatlan volt az ateizmusnak az a formája, amely közömbös Isten létezésére iránt. Tábor Béla egy helyen szarkasztikusan így jellemzi a 20. században ez ügyben köttetett kompromisszumot: „talán létezik Isten, de létezésének nincs jelentősége”.⁸ Nietzsche e mondat egyik felével sem értett volna egyet. Ő – ahogy Tábor Béla itt is mondja – harcolt Isten ellen, éppen, mert Isten létezésének és jelentőségének a kérdését a legsúlyosabb kérdésnek tartotta. Ezért írhatta Szabó Lajos, hogy Nietzsche nem ateista, hanem „Karamazov Iván-i, Isten ellen lázadó *antiteista*”. A feladat annak a „megértése, amit Marx nem, de Nietzsche sejtett: hogy az *ő* útjuk a *híthez* vezet vissza. S az emberiség számára nincs is a hithez visszavezető út, mely kihagyhatná és megtakaríthatná e nagy tékozlók kerülő útjait, tapasztalatait és tanításait. Marx és Nietzsche megértése és méltatása visszavezet a Bibliához, de Marx és Nietzsche megértéséhez is csak Bibliával küszködő ember juthat el.”⁹ Az itt közreadott szövegben Tábor Béla is azt kutatja, hogy mi az Nietzsche mondanivalójában, ami „*kihagyhatatlan*” a „hithez visszavezető úton”. Itt kirajzolódó válasza tömören az alábbiakban foglalható össze.

Miután Anselmus bizonyítása során eljutott oda, hogy a legnagyobb elgondolható valóságosan létezik, gondolatmenetét így fejezi be: „és ez Te vagy, Urunk, Istenünk”. Nietzsche viszont esetleg végig elfogadhatná Anselmus gondolatmenetét, de így fejezhetné be: „és ez én vagyok, ó, Friedrich Nietzsche”. Blaszfémia? Nyilván; ám Tábor Béla nem áll meg itt. Rámutat a blaszfém kijelentés mögött rejtőző valós és elevenünkbe vágó kérdésre: mivel „a legnagyobb elgondolható a legegyszerűbb elgondolható is kell lennie”, vajon nincs-e még egy feltétele annak, hogy Anselmus legnagyobb elgondolhatójának létezésé valóban evidens lehessen? „Ez a további feltétel az volna, hogy a legnagyobb elgondolható létezésé az *én egyéni létezésem helyettesíthetlenségének szintjén* lehessen evidens számomra, az elgondoló számára.” „Az én: a valóság egyetlen pótolhatatlan pontja”, írja másutt. Ez *közvetlenül* evidens a számomra. Ahhoz, hogy a legnagyobb elgondolható létezésé is evidens lehessen a számomra, legalább ilyen szinten kell evidenssé lennie. „Ezt fejezi ki a személyiség-szimbólum.” A személyiség-szimbólum magában foglalja a nietzschei kérdést, de azt az antinietzscheánus kérdést is, amit Anselmus gondolatmenetéből olvas ki Tábor Béla, és abból, hogy Anselmus a bizonyítását Istenhez szóló imával és benne egy hozzá intézett kérdéssel kezdi: „kibírja-e az értelem, hogy a legnagyobb elgondolható érték elférjen benne, *csak benne* legyen? Hogy ezt a legnagyobb elgondolható csak önmagából merítse? Hogy ez ne valamilyen rajta kívül levő valóság sugallata legyen? Vagy: ne csorduljon túl az értelen? Ne feszítse szét az értelem kereteit?” A most közreadott szöveg utolsó részlete éppen azt teszi evidenssé, hogy a személyiség-gondolat nem gondolható el az *énmagányos-*

6 *Id.mű*, 72. és 48.

7 *A Zarathustra* idézett fejezetében egyébként is ingadozik Nietzsche szóhasználata: részben nyelvtani okokból is olykor *Istenről*, olykor *Istenekről* beszél. A fejezet több helyen is utalást tartalmazhat Anselmus istenévére („csak *elgondolható* feltevéseitek legyenek”), és az is elképzelhető, hogy a fejezetcím (*A boldog szigetek*) Gaunilónak az anselmusi istenérvtet cáfolni próbáló válaszára utal, melyben a legnagyobb elgondolható helyettesíthetőnek tartja a „Boldogok Szigetével”.

8 Tábor Béla, *Utászó a Vádirat a szellem ellen második kiadásához*, in *Személyiség és logosz*, Balassi, 2003. 141.

9 Szabó Lajos, *Tény és titok*, medio, 1999. 87. Szabó ezzel egyszersmind Tábor Bélával közös szellemi útjukat is leírja.

ságomba¹⁰ zárva, csak akkor, ha *létezik számomra egy második személy, akinek létezése ugyanolyan pótolhatatlan pontja a valóságnak, mint én.* „Személyiség: első és második személy csak egymás által léteznek.” Nietzsche: az első személy, az Én abszolút primátusát képviseli. Anselmus gondolatmenetének rejtett értelme a második személy primátusa, amint ezt Tábor Béla az *Őstörténet* egy másik fejezetében – amely azt elemzi, mit jelent, hogy Anselmus *bizonyítani* akarja Isten létezését, hogy egy imába ágyazva akarja bizonyítani és hogy az *insipiensnek* akarja bizonyítani – kimutatja.

A személyiség-gondolat nem atomizálható, nem zárható semmilyen egyéni lét vagy partikuláris közösségi lét keretei közé. Az *Őstörténet*nek az itt közreadott szöveget tartalmazó egysége ennek megfelelően az *evidencia-közösségek* szerkezetének elemzésével kezdődik. Emellett magában foglalja természetesen Anselmus istenbizonyítékának részletes elemzését, a *bizonyítás* és a Tábor Bélát leginkább izgató *evidencia-átvitel* kérdéskörének a tárgyalását is. Később részletesen foglalkozik idő, történelem és pillanat,¹¹ történelem és közösség viszonyával. Azért esett az Anselmus és Nietzsche összehasonlító elemzését tárgyaló fejezetre a választásunk, mert a Szemle a paradigma-váltás problematikájával foglalkozó írást kért Tábor Béla hagyatékából.

Surányi László és Tábor Ádám

¹⁰ „Ich-Einsamkeit” - Ferdinand Ebner kifejezése.

¹¹ Erről l. a *Szabó Lajosról* szóló tanulmány már idézett helyén, Tábor Béla *Id.mű*, 72skk.